Kocaeli Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi

KOUSBAD 7 2018

İÇİNDEKİLER- CONTENTS

SUNUŞ

1 Yerel Tarih Araştırmalarına Işık Tutacak Bir Rapor: Türkiye'nin Sıhhî ve İctimaî Coğrafyası, Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilâyeti
A Report Keeping Light to Local History Investigations: Sanitary and Social Geography of Turkey, Cebel-i Bereket (Osmaniye) Province

Necdet AYSAL 1

2 Amerika, İsrail, Türkiye ve Ortadoğu'nun Yeni Dönüm Noktaları
The New Turning Points of America, Israel, Turkey and the Middle East

Tuğtigin ŞEN 29

3 Başkent Tuşpa Çevresi Yerleşim Analizi Işığında Urartu Toplum Yapısı
Urartian Social Structure according to Settlement Analysis around Tuşpa

Canan TOKER 47

4 Saru Raciye Partisi'nin Kurulmasında Zafar Hassan'ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme
An Asessment on the Role of Zafar Hassan in Establishing the Saru Raciye Party

Elif GÜLBAŞ 73

5 Türk Kültüründe Kılıcın Kutsallığı - Nedenler ve Örnekler-
The Sanctity of Sword inTurkish Culture -Reasons and Examples-

Kemal AKKURT 89

6 Kitap Tanıtımı / *Book Review*
Ahmet Yaşar Ocak, Selçuklular Osmanlılar ve İslâm (Tespitler, Problemler, Öneriler), 285 sayfa, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, ISBN 978-605-08-2700-2.

Zeyd SİNER 105

Yerel Tarih Araştırmalarına Işık Tutacak Bir Rapor: Türkiye'nin Sıhhî ve İctimaî Coğrafyası, Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilâyeti

A Report Keeping Light to Local History Investigations: Sanitary and Social Geography of Turkey, Cebel-i Bereket (Osmaniye) Province

Necdet AYSAL[1]

Özet

Yeni Türk Devleti'nin temellerini atan Birinci TBMM, daha ilk günden itibaren kendisini kurucu bir meclis olarak görmüş, yeni bir devlet kurmanın bütün gereklerini adım adım gerçekleştirmiştir. Meclis Hükümeti Sistemi'ni benimseyen TBMM'de "*İcra Vekilleri Heyeti*" adıyla bir hükümetin kurulmasını öngören kanun, 2 Mayıs 1920'de kabul edilmiştir. Bu kanun çerçevesinde 3 Mayıs 1920'de yapılan seçimlerle "*Birinci İcra Vekilleri Heyeti*" adıyla ilk Hükümet kurulmuştur. Bu Hükümet içerisinde yer alan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Vekilliği'ne ise İstanbul Mebusu Doktor Adnan (Adıvar) Bey seçilmiştir.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, 1921 yılında ülkenin nüfus ve ekonomik potansiyelini belirlemek, coğrafi, sosyal ve sağlık problemlerini yerinde tespit etmek amacıyla bir çalışma başlatmıştır. III. İcra Vekilleri Heyeti'nde Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekilliği yapan Dr. Refik Saydam ve Dr. Rıza Nur'un emirleriyle bütün ülkenin aynı metot dâhilinde araştırılması ve sonuçlarının yayımlanarak istifadeye sunulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda 1922-1938 yılları arasında "*Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*" adıyla toplam yirmi bir eser yayınlanmıştır.

Anadolu vilayet ve sancaklarını sağlık, sosyal, ekonomik ve coğrafi açılardan tanıtan bu eserlerden birisi de Cebel-i Bereket (Osmaniye) vilayetidir. 1925 yılında Adana Türk Sözü Matbaasında Osmanlıca olarak basılan bu eser, vilayete ait coğrafi, iktisadi, sosyal, tarihsel ve yönetsel ön bilgileri içermektedir. Yeni Türk harflerine çevirisi yapılan eser, bu çalışmada

[1] Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-Posta: aysal@ankara.edu.tr
Bu makaleye konu olan "Cebel-i Bereket (Osmaniye) İline Ait Coğrafi, İktisadi, Tarihsel, Yönetsel Bilgileri Kapsayan Ön Bilgiler" isimli eserin transkripsiyonu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu dergisinde yayınlanacaktır.

sadeleştirilerek değerlendirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarına ait birinci elden otantik bilgileri kapsayan bu eserin, mevcut literatüre ve yerel tarih araştırmacılarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cebel-i Bereket, Osmaniye, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, TBMM, Dr. Refik Saydam, Dr. Rıza Nur.

Abstract

The First Turkish Grand National Assembly, which laid the foundations of the new Turkish State, saw itself as a constituent assembly from the first day onwards and achieved all requirements of establishing a new state step by step. The Parliament, which adopted the Parliamentary Government System by a law on 2nd May 1920 recommended the establishment of the government in the name of the "*Executive Parliamentarian Board*". Within the framework of this law, the first Government, *First Executive Parliamentarian Board*, was formed after the elections held on 3rd May 1920. Adnan (Adıvar) Bey was elected as the Minister of Health and Internal Affairs in Istanbul.

In 1921, the Ministry of Health and Social Welfare initiated a study to survey the population and economic potential of the country and to identify geographical, social and health problems on the spot. Dr. Refik Saydam and Dr. Rıza Nur, ministers of Ministry of Health of the 3rd Executive Committee, aimed to survey the whole country with the same method and to publish the results of the research. In this context, a total of twenty-one monographs have been published under the title "*Turkey's Health and Aggregation Geography*" in 1922-1938.

One of these Works introducing health, social, economic and geographical aspects of Anatolian provinces is the province of Cebel-i Bereket (Osmaniye). This work, containing preliminary information on the geography, economy, social structure, history and administrative of the province, was published in Ottoman Turkish in Adana, by the Publisher "Türk Sözü" in 1927. In this study, this work has been translated into modern Turkish letters, simplified and evaluated. The work, including original authentic information from the early years of the Republic, will contribute to researches on current literature and local history.

Keywords: Cebel-i Bereket, Osmaniye, Ministry of Health, Ministry of Internal Affairs, Grand National Assembly of Turkey, Dr. Refik Saydam, Dr. Rıza Nur.

GİRİŞ

XX. yüzyılın başlarında girmiş olduğu Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile şartları son derece ağır bir antlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır (Jaeschke, 1970: s. 1; Aybars, 1987: ss. 105-107; Türkgeldi, 1987: s. 62-69). O günlerde Anadolu insan gücü, tam anlamıyla bir tükenişin içine girmiş ve Türk nüfusu gün geçtikçe azalmıştır. Bu durum Türk toplumunun sosyal yapısını tamamen değiştirmiş ve toplumun üretici ve tüketici elemanları arasındaki denge tamamen bozulmuştur (Müderrisoğlu, 1990: ss. 20-46). Mütareke döneminde gelişen işgallere karşı, Saray ve Hükümetin teslimiyetçi politikalar izlemeleri, Anadolu'da sivil örgütlenmenin yolunu açmıştır. Böyle bir ortamda Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde 19 Mayıs 1919'da başlayan Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın siyasi örgütlenme aşaması, Ankara'da yeni bir Türk Devleti'nin kuruluşuyla sona ermiştir.

23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Birinci TBMM, kurucu bir Meclis sıfatıyla ulusal birliği sağlamak, işgalcilere ve İstanbul Hükümeti ile padişahın yıkıcı etkilerine karşı mücadele edebilmek amacıyla ilk günden itibaren çalışmalarına başlamıştır. Bu olağanüstü dönemde Meclis Hükümeti Sistemi benimsenerek, 25 Nisan'da 6 kişilik "*Geçici İcra Heyeti*" oluşturulmuş (Dinçer, 2017: s. 105) ve 2 Mayıs 1920'de İcra Vekilleri Heyeti'nin oluşturulmasını öngören "*Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntibahına Dair Kanun*"[2] kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1920: s. 185). 3 Mayıs 1920'de ise 11 kişilik "*Birinci İcra Vekilleri Heyeti*"[3] adı ile ilk TBMM Hükümeti kurulmuştur (Aslan, 2002: ss. 37-56).

Kuvvetler Birliği ilkesinin katı bir uygulaması olan Meclis Hükümeti Sistemi'nde, Devlet Başkanı ve Başbakan bulunmamakta, bu görevleri fiilen Meclis Başkanı üstlenmektedir. Bakanlar tek tek Meclis tarafından seçilmekte ve Vekil sıfatını kullanarak hükümet işlerini yürütmektedirler. Bu bağlamda Birinci Meclis'te Vekiller, sorumlu oldukları bakanlığın faaliyetleri konusunda sıkı bir biçimde denetlenmişler ve Meclis kararı ile görevlerinden alınabilmişlerdir. Yasama ve yürütmeyi bünyesinde toplayan Birinci ve İkinci

---

2 Bu kanunun birinci maddesinde, belirlenen vekâletlerin isimleri ve ikinci maddesinde ise vekillerin Meclis içerisinden salt çoğunlukla seçileceği ifadeleri yer almaktadır.

3 Birinci İcra Vekilleri Heyeti içerisinde yer alan Vekâletler şunlardır: "*Umuru Şer'iye ve Evkaf (Diyanet ve Vakıflar) Vekili; Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye (Sağlık ve Sosyal Yardım) Vekili; Dâhiliye Umuru (İçişleri) Vekili; Adliye Vekili; Nafia (Bayındırlık) Vekili; Hariciye (Dışişleri) Vekili; İktisat (Ekonomi) Vekili; Müdafaa-i Millîye (Millî Savunma) Vekili; Erkân-ı Harbiye-i Umumiye (Genelkurmay) Vekili; Maliye Vekili; Maarif (Eğitim) Vekili*"

TBMM;[4] yargıyı da kontrol etmiş, özellikle İstiklâl Mahkemeleri aracılığıyla hem varlığını hem de otoritesini kabul ettirme yoluna gitmiştir (Koylu, 2013: s. 68).

Yeni Türk devleti, toplum sağlığı konusuna çok önem vermiş ve kurulan Birinci TBMM Hükümeti içerisinde, Türk tarihinde ilk kez "*Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti*" adı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yer almıştır (Şehsuvaroğlu vd., 1984: s. 63). Ankara'da Vilayet Konağı'nın bir odasında çalışmalarına başlayan Bakanlık, ilk olarak sağlık hizmetlerinin önceliklerini belirleyerek sağlık alanında ki kazanımları arttırmayı ve kaynakların dağılımını belirlenen kıstaslara göre gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir. Belirlenen bu temel hedef doğrultusunda doktor, hemşire ve sağlık kurumlarının sayısının arttırılması; sıtma, trahom, verem, frengi gibi bulaşıcı hastalıklara karşı planlı ve programlı bir şekilde mücadele edilmesi; sağlıklı ve zinde kuşakların yetiştirilmesi ve devletin sağlık konusundaki hizmetlerinin ülke geneline yaygınlaştırılması için çaba sarf edilmiştir (Sıhhıye Mecmuası, 1942: s. 10; Türkiye'de Sıhhat ve İçtimai…, 1937: s. 7). Bu dönem içerisinde koruyucu sağlık hizmetlerinin düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için hükümet tabiplikleri ve sağlık müdürlükleri kurulmuştur.

Birinci ve İkinci İcra Vekilleri Heyeti'nde iki dönem Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak görev yapan Dr. Adnan (Adıvar)[5] Bey, 3 Mayıs 1920-19 Mayıs 1921 tarihleri arasında merkezi örgüt ve taşra teşkilatlarının yeniden yapılandırılması çalışmalarına hız vermiştir (Koçu, Akbay, 1958: ss. 212-215). 19 Mayıs 1921-9 Temmuz 1922 tarihleri arasında ise sırasıyla Bakanlık görevini Dr. Refik (Saydam) ve Dr. Rıza Nur Beyler üstlenmişlerdir. Dr. Refik (Saydam) Bey, (Kocatürk, 1988: s. 90) 8 Eylül 1881'de İstanbul'da doğmuş ve 1905'te Askeri Tıbbiyeden Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'na katılan Dr. Refik Bey, 1920 yılında TBMM'ye Doğubayazıt mebusu olarak seçilmiştir. TBMM'nin II. döneminde İstanbul mebusu olarak görev yapmış ve 10 Mart 1921 tarihinde "*Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekilliği*" görevine getirilmiştir. TBMM Hükümetleri ve Cumhuriyet Hükümetleri zamanında (1921-1937) beş kez Sağlık ve Sosyal

---

4 Birinci ve İkinci TBMM çatısı altında Meclis Hükümeti Sistemi'ne göre kurulan ve faaliyet gösteren İcra Vekilleri Heyetleri' şunlardı: "*I. İcra Vekilleri Heyeti, 3 Mayıs 1920-24 Ocak 1921; II. İcra Vekilleri Heyeti, 24 Ocak 1921-19 Mayıs 1921; III. İcra Vekilleri Heyeti, 19 Mayıs 1921-9 Temmuz 1922; IV. İcra Vekilleri Heyeti, 12 Temmuz 1922-4 Ağustos 1923; V. İcra Vekilleri Heyeti, 14 Ağustos 1923-27 Ekim 1923*"

5 Dr. Abdülhak Adnan (Adıvar) Bey, 1882'de Gelibolu'da doğmuştur. Kadı Ahmet Bahaî Efendi ve Sabiha Hanımın oğludur. 1899-1905 yılları arasında İstanbul Tıbbiye Mektebi'nde Tıp eğitimini tamamlamış ve Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde asistanlık yapmıştır. Trablusgarp ve Birinci Dünya Savaşı'na katılarak tabip binbaşı rütbesiyle cephede görev almıştır. 1917 yılında yazar Halide Edip'le evlenen Adnan Bey, 23 Nisan 1920'de Birinci TBMM'de milletvekili olarak görev yapmış ve kurulan ilk hükümette "Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekili" olmuştur. Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının da kurucuları arasındadır.

Yardım Bakanı olarak görev yapan Refik Bey'e, Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından, şeffaflık anlamına gelen "*Saydam*" soyadı verilmiştir (Arı, 2015: ss. 291-307). Dr. Refik Bey, 3. TBMM Hükümetindeki Bakanlık görevini, 24 Aralık 1921'de Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur Bey'e devretmiştir.

Dr. Rıza Nur Bey (TBMM Albümü, 2010: s. 82), 30 Ağustos 1879'da Sinop'ta doğmuştur. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitirerek tabip yüzbaşı olarak orduda göreve başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile açılan Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Sinop milletvekili olarak yer almıştır. İttihatçılara yönelik ağır muhalefeti nedeniyle profesörlük yaptığı Askeri Tıbbiyedeki görevinden alınmış ve daha sonra da binbaşı rütbeleri sökülmüştür. İttihatçılara yönelik eleştirilerini sürdürmesi üzerine üç ay Bekirağa Bölüğü'nde hapis yatmış ve Cemal Paşa'nın emriyle 8 yıl Mısır'da sürgün hayatı yaşamıştır. Mütareke döneminde İstanbul'a dönen Rıza Nur, TBMM tarafından seçilen I. İcra Vekilleri Heyeti içinde Türkiye'nin ilk Maarif Vekili ve 3. İcra Vekilleri Heyeti'nde ise Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekilliği[6] görevini üstlenmiştir (Nur, 1967: ss. 54-70).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, bu dönem içerisinde güney ve batı cephelerinde başlayan Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın silahlı eylem aşaması nedeniyle savaş yaralarının sarılmasına önem vermiş ve mevzuat alt yapısının geliştirilmesine odaklanmıştır (Doğancan Çavmak, 2017: ss. 49-50).

1921 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, ülkenin nüfus ve ekonomik potansiyelini belirlemek, coğrafi, sosyal ve sağlık problemlerini yerinde tespit etmek amacıyla bütün ülkenin aynı metot dâhilinde araştırılması ve sonuçlarının yayımlanarak istifadeye sunulmasını hedeflemiştir. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılar ve devam eden Ulusal Bağımsızlık Savaşı dikkate alındığında, bu geniş ve uzmanlık gerektiren çalışmayı ancak subay, öğretmen ve sağlık memurlarının gerçekleştirebileceği düşünülmüştür. Bakanlık, ülkenin vilayet ve sancaklarında görev yapan memurları arasında, bu bilimsel araştırmayı gerçekleştirmek için doktor ve sıhhiye müdürlerini görevlendirmiştir (Gümüşçü, 1999: s. 944; Doğruöz, 2011: s. 276; Sayılır, 2013: s. 2). Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Refik (Saydam) Bey'in başlatmış olduğu bu kapsamlı çalışma, kendisinden sonra göreve gelen Dr. Rıza Nur Bey döneminde de hız kesmeden devam etmiştir (Karabulut, 2007: s. 152; Gökçe,

[6] Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Rıza Nur Bey, 12 Temmuz 1922'de yapılan Dördüncü İcra Vekilleri Heyeti seçimlerinde görevini Dr. Fuat (Umay) Bey'e devretmiştir. Dr. Fuat Bey, kısa bir süre Bakanlık görevinde bulunmuş ve bu göreve tekrar Dr. Rıza Nur Bey getirilmiştir. Kendisi, 14 Ağustos-27 Ekim 1923 tarihleri arasında Beşinci İcra Vekilleri Heyeti'nde de Sağlık ve Sosyal yardım Bakanı olarak görev almıştır.

Yaprak, 2012: s. 39). Sonuçta 1922-1938 yılları arasında Türkiye'nin sosyal, coğrafi ve sağlık konularındaki gerçekliğini ortaya koymak amacıyla (Tekin, 2011: ss. 32-34) "*Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*" adıyla toplam yirmi bir (21) eser yayınlanmıştır.

Bu eserlerden birincisi,Sinop Sıhhiye Müdürü Doktor Mehmet Sait Bey tarafından hazırlanan "*Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*" dır. Adı geçen eser, 1922 yılında Bakanlık tarafından Ankara'da Öğüd Gazetesi Matbaası'nda bastırılmıştır. Diğer eserlerin ise İstanbul'da Hilal Matbaası ile Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi'nde bastırıldığı görülmektedir. Eserlerin hazırlanış süreci hakkında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur şu bilgileri vermektedir (Koz, 1992: ss. 38-39) :

> *"Selef-i aciz-i Refik Beyefendi, zamanda yurdumuzun sıhhî ve ictimaîtedkiki gibi mühîm bir nokta Vekâlet-i Muâvenet-i İctimaîyye müdürü Doktor Muhyiddin Celal Bey tarafından Vekâlete teklif olunarak sıhhiye müdürlerinden bu bâbda ma'lûmattaleb edilmiş, sıhhiye müdürleri tedkikât yaparak istenen ma'lûmatı mehmâ emken cem' eylemişler. Vekâlete geldiğim zaman bu ma'lûmatın yarısını gelmiş buldum. Bunların bir kısmı güzelce, bir kısmı kıymetsiz idi ki sıhhiye müdürlerinin iktidar ve faaliyetleriyle mütenâsibdi. Bunlardan en mükemmel olanlar Sinob, Niğde, Kayseri, Kastamonu, Erzurum, Zonguldak ve Menteşe Sıhhiye Müdürlüklerinden gelenlerdir. ..."*

Dr. Rıza Nur'un da ifade ettiği üzere yeni kurulmuş Türk Devleti'nin Osmanlı döneminden devraldığı siyasi, sosyal ve ekonomik koşullara dair Anadolu vilayet ve sancaklarını sağlık, sosyal ve coğrafi açılardan tanıtan ve birinci elden otantik bilgiler içeren bu eserler, Muhittin Celal (Duru) Bey tarafından bir plan dâhilinde hazırlanmıştır (Mehmet Said, 1922). Bu plan çerçevesinde eserlerde hangi konulara dikkat edileceği, konuların işleniş sırası, verilecek önem derecesi ve metodu verilmiştir. Bu bağlamda hazırlanan eserlerin 6 kısımdan oluştuğu görülmektedir (Gümüşçü, 1999: s. 947):

> *"Birinci kısım: Hudutlar, dağlar, nehirler, göller, madenler, ormanlar, sebze ve meyveler, vahşi hayvanlar, mülki taksimat; İkinci kısım: İklim, mevsimler, sıcaklık, rüzgârlar, yağışlar; Üçüncü kısım: Nüfus, aşiretler, giyim-kuşam, gelenek, görenek, temizlik; Dördüncü kısım: Hastaneler, eczaneler, mektep ve medreseler, oteller, hanlar, hamamlar, hastaneler, fabrikalar, şehir ve köylerin durumu, kabristanlar, bataklıklar, içme suları; Beşinci kısım: Hastalıklar, zührevi hastalıklar, sıtma, verem, akıl ve sinir hastalıkları, salgınlar; Altıncı kısım: Doğum ve ölüm istatistikleri, sıtma ve frengi istatistik ve haritaları"*

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş dönemindeki politikalarına temel olan bu eserlerin, 1922 yılında (9), 1925 yılında (8), 1926 yılında (2), 1932 yılında (1) ve 1938 yılında ise (1) adet olmak üzere basıldığı görülmektedir. 1922-1926 yılları arasına ait eserler Osmanlıca ve 1932 ve 1938 yılında hazırlananlar ise Latin harfleriyle kaleme alınmışlardır.

Sınırlı sayıda çalışmaya konu olan bu eserlerin toplam sayısı hakkında çelişkili bilgiler mevcuttur. Bu bağlamda konu ile ilgili olarak arşiv ve kütüphanelerde yapmış olduğumuz

çalışmalar sonrası 21 adet eser tespit edilmiştir. Yeni tespit edilen eserlerden birisi de "*Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası/Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti*" dir. 1925 yılında Cebel-i Bereket Vilâyeti Halk Fırkası Merkez Şubesi tarafından hazırlanan ve Adana Türk Sözü Matbaası'nda basımı gerçekleşen bu eser, 30 sayfa olup vilayete ait coğrafi, iktisadi, sosyal, tarihsel ve yönetsel ön bilgileri içermektedir.

Anadolu'nun en eski yerleşim birimlerinden birisi olan Çukurova, ilk çağlardan bugüne kadar pek çok uygarlığı bünyesinde barındırmış ve Hititler başta olmak üzere Asur, Kilikya, Pers, Roma ve Bizans İmparatorluklarına ev sahipliği yapmıştır. Çukurova Adana, Mersin, Cebelibereket (Osmaniye) ile Antakya'nın bir kısmını içine alan coğrafi alan için kullanılmaktadır (Yurt Ansiklopedisi*,* 1981: ss. 14-15). Bu bölge içinde yer alan Cebel-i Bereket ise tarihin çok eski dönemlerinden beri çeşitli kavimlerce otlak, yayla ve yerleşim merkezi olarak kullanılmaktadır. Bu yerin devamlı yerleşim merkezi haline gelmesi 1864-1865 yıllarında Sultan Abdülaziz döneminde gerçekleşmiştir. 11. yüzyıldan beri dağlık yörede, Gâvur dağlarında yaşayan Türkler, Padişah fermanıyla ovaya inmişler ve ilk yerleşim merkezlerini Cebel-i Bereket olarak isimlendirmişlerdir (Adana İl Yıllığı, 1991: ss. 269-272).

Osmanlı idari sistemi içerisinde uzun süre Halep eyaletinin Payas sancağına bağlı bulunan Cebel-i Bereket, Adana vilâyetinin kurulması üzerine Payas ile birlikte buraya bağlanmıştır. 1878 yılında ise sancak merkezi Yarpuz olarak değiştirilmiş ve yeni bir idari birim olarak ortaya çıkan Cebel-i Bereket sancağının merkezi haline getirilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde ise sancak merkezi Yarpuz'dan Osmaniye'ye nakledilmiş ve bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Cebel-i Bereket Sancağı, kuzeyden Düziçi, doğudan Bahçe, Islahiye, kuzeydoğudan Kadirli, Batıdan Ceyhan, Güneydoğudan Erzin ilçeleriyle çevrilidir (Çanak, 2016: ss. 96-97). 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu ile sancakların vilâyete dönüştürülmesi üzerine Cebel-i Bereket Sancağı da vilâyet olmuştur.[7] Bu değişiklikle Bağçe, Dörtyol, Hassa, Islahiye ve Ceyhan kazaları yeni vilayete bağlanmıştır (Resmi Gazete, 1933: ss. 2510-2511; TBMM Albümü, 2010: s. 82).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında hazırlanan ve birinci elden otantik bilgiler içeren bu eserin, mevcut literatüre ve yerel tarih araştırmacılarına katkı sağlayacağı

[7] Türkiye'nin yeni idari yapısı hakkında 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda "Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet nokta-i nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasemdir ve nahiyeler de kasaba ve köylerden terekküp eder" şeklinde açıklamalar yer almaktadır. Cebel-i Bereket Vilayeti, 20 Mayıs 1933 tarih ve 2197 sayılı "Bazı Vilâyetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun" ile ilga edilmiş, vilâyete bağlı bulunan Osmaniye, Bahçe, Ceyhan ve Dörtyol kazaları Adana'ya, Islahiye kazası ise Gaziantep'e bağlanmıştır.

değerlendirilmektedir. [8] Transkripsiyonu yapılan eser, bu çalışmada sadeleştirilerek değerlendirilmiştir.

CEBEL-İ BEREKET (OSMANİYE) İLİNE AİT COĞRAFİ, İKTİSADİ, TARİHSEL, YÖNETSEL BİLGİLERİ KAPSAYAN ÖN BİLGİLER (Cebel-i Bereket, 1925: s. 2)

Adana: Türk Sözü Matbaası 1341 (1925)

İLİN COĞRAFİ DURUMU

Şu Andaki Yönetsel Sınır

Doğudan Antep ve Maraş, batıdan Adana'nın Ceyhan Kazası, kuzeyden Maraş'ın Andırın Kazası, güneyden İskenderun Körfezi.

Arazi Engebeleri

Amanos (Cebel-i Bereket) dağlarıyla çevrilmiş olan il, güney doğu ve kuzey batı eğri çizgilerinin vardığı en son bir nokta olarak doğal bir sınıra sahiptir. Önemli sayılabilecek çöküntü ve yükseltiler gösteren (Cebel-i Bereket, 1925: s. 3) dağlar, insanların her biçimde kolaylıkla yararlanmalarına hizmet edecek bir yapıda bulunmaktadır. Özellikle öylesine tatlı eğimler, dağ yükselti çizgileri gayet seyrek, öylesine eğim uzantıları vardır ki Anadolu'da benzerine nadiren rastlanabilir. Kuzey ve kuzey doğu eğim çizgileri üzerine Islahiye, Keferdiz, Düziçi (Haruniye nahiyesi) ovaları, hem yerleri ve manzaraları ve ziraat yetenekleri açısından bir öneme sahip ve dikkat çekici eğim uzantılarıdır.

Doğal Engeller

İl sınırları içinde her hangi bir yönetsel, ekonomi ve ticareti geliştirecek doğal bir engel yoktur. Her bakımdan ilin doğal sınırı olan Ceyhan nehriyle İli Maraş'dan ayıran ve Amanos'un en çetin dağ sıraları ve uzantısı demek olan Düldül dağları varsa da bunlar doğal çizgi ve sınırlardır.

İklim

Cebel-i Bereket dağları yüzeysel eğim ve yükseltileriyle halkın ve bundan dolayı doğal tabiat kanunlarının sınırlandırmış olduğu yerler ki- İlin şuanki yönetiminin dışında kalmış olan Ceyhan ve Ayaskazaları da bu yerlere dâhildir- genellikle yükselti farklarının

---

8 *Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti*, Büyük Millet Meclisi Umurı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1341/1925.

(Cebel-i Bereket, 1925: s. 4) gerektirdiği kademeli olarak artan ve ortalama sıcaklık kapsamında olmak üzere tek-düze bir havaya sahiptir.

Sıcaklık dereceleri bakımından ılıman iklim yerleri ile sıcak-kurak ortalamaları kapsamındadır. İlimiz için doğasının çizmiş olduğu sınırlar içinde etkin ve faydalı rüzgârlarla yağmur yönleri, ısı derecesi, kuruluk ve nem aynı nitelik ve koşulları içinde barındırmaktadır.

Ulaşım Yolları

Doğal Yollar

Şuanda ili kuzey ve kuzey batı ve batı yönlerden doğal olarak kucaklamış ve sınırlamış olan Ceyhan nehri basit ulaşım araçlarıyla yararlanılabilir bir durumdadır. Bu nehrin ağzından başlayarak Haruniye bucağının batı kısımlarına kadar uzanan boylam üzerinde günümüzde de önemli sayılabilecek bir ulaşım mümkündür. Kereste taşıması yapılmaktadır. Bununla birlikte akışın kesintiye uğraması akış önü ve akış hızı bakımından belirtilen boylam üzerinde kimi nehir ulaşım araçlarının çalışabilmesine elverişlidir. Özellikle de bu nehir ağzının Yumurtalık gibi doğal bir limana ilgisi ve doğal konumu-ki Yumurtalık limanı ana kara parçasının ile bağışladığı bir deniz çıkağıdır. (Cebel-i Bereket, 1925: s. 5) - geçmişte olduğu gibi gelecekte de İlin gelişim etkenlerinden başlıcası olacaktır. Yumurtalık ile Payas arasında ve İskenderun Körfezi dâhilinde tahminen 50 kilometre uzunluğunda bir deniz yolu mevcut bulunmaktadır.

Endüstriyel Yollar:

Demiryolları:

İlimiz sınırları içinde Bağdat büyük yolunun (130) kilometrelik bölümüyle Toprakkale-İskenderun hattının 40 kilometrelik bölümü bulunmakta ve uzanıp gitmektedir. Her iki hat, ilimizi tarım yapılabilir yerler ve ormanlık alanlar olmak üzere iki uygun parçaya ayırmış bulunmaktadır. Başlangıcı Haydarpaşa olmasına göre Toprakkale-İskenderun hattının sağı, Bağdat hattının solu ilimizin tarıma elverişli arazisi ile çevrelenmiş ve on iki istasyonla konuşlandırılmıştır. Toprakkale-İskenderun hattının solu ve Bağdat hattının sağı da Payas'dan Ekbez istasyonuna kadar Cebel-i Bereket (Osmaniye) ormanlarını kucaklamıştır.

Şoseler

1-91 kilometre uzunluğunda Toprakkale-Osmaniye-Hasanbeyli-Keller-Islahiye-Meydan-Ekbez (güney sınırı en uç noktası) (Cebel-i Bereket, 1925: s. 6)

2-Keller-Maraş şosesinin İlimiz içindeki (12) kilometrelik bölümü

3-Keller şosesinin İlimiz içindeki (100+32) kilometrelik bölümü

4- (35) kilometre uzunluğunda Osmaniye-Çardak köyü-Yarbusbucağı

Bunlardan Toprakkale-Osmaniye-Islahiye şosesi Bağdat hattı yapımından önce çok önemli idi ise de hattın yapımından sonra eski önemlerini kaybetmiştir. Çünkü demir yoluna çok yakın, hem de paraleldiler. Keller-Maraş ve Keller-Antep yolları şu anda bile ekonomik olarak olağanüstü öneme sahip bulunmaktadır. Türkiye-Suriye sınırının yakınlığı nedeniyle Bağdat hattıyla doğu illeri arasındaki askeri gereksinimler bakımından bu iki yolun askeri ve yaşamsal önemlerini açıklamak gereksizdir.

Çardak-Yarbus yolu Cebel-i Bereket (Osmaniye)'in en bol ve yoğun orman bölgelerini, Osmaniye ve Ma'mure istasyonlarına bağlamakta olduğundan İlin bugününde ve geleceğinde gelişim araçları olmaktadır ve olacaktır.

Bağdat hattına ait önemlice bir kısmın Suriye sınırları (Cebel-i Bereket, 1925: s. 7) içinde kalmış olması nedeniyle doğu illeri ekonomisinin en önemli transit yeri, Keller istasyonu olmuştur. İlimiz içinde üretilen ürünlerin de, ihraç merkezi biçimini almaya başlamış olan Keller'in transit görevi, askeri önemi, Suriye sınırının devletçe istenilen gerek ve emniyet çerçevesinde bir şekil alıncaya kadar doğal olarak tam anlamıyla sürecektir. Askeri gerekçeler ve ekonomik sonuçları bakımından İlimizin sadece Keller mevkii, devletin bakışlarını çevirdiği bir noktadır.

Mersin-Keller ve Haydarpaşa-Keller yönleri aracılığıyla doğu illerine yönelik ve karşılıklı ekonomik bağlılık açısından, doğu illerini her açıdan, İç Anadolu'nun önemli merkezlerine bağlayan Keller-Mersin ve Keller-Haydarpaşa yönlerindeki ekonomik akımın ağırlık merkezi Keller'de ve bu bağlamda İlimiz sınırları içinde yer almaktadır.

Yönetimsel olarak dikkatleri üzerine çeken ve yerinin önemi bir tarafa bırakılacak olsa bile sadece ekonomik ve askeri önemi Cebel-i Bereket'in en büyük ve yönetim açısından bir bütünlük halinde olmasını başka bir değişle il şeklinde kalmasını gerektiren düşünceleri içinde barındıran güçlü yönetim ilkelerindendir.

Vatanın şu andaki ve gelecekte yapılması gereken işlerinin devletçe genel bir uyum çerçevesinde ve bundan dolayı genel bir bakış görüleceği çok açık olduğundan gerekli ve yapılması önemli işlerin genellikle dal budak saran önemli sorunların (Cebel-i Bereket, 1925: s. 8) yerlerinden bildirilmesi ve bu suretle bilimsel olarak sağlamlaştırılmasıyla vatan parçalarının en uygun teşkilata kavuşturulmaları ve olabildiği kadar yol gösterilmeye çalışılması gerekliliğine dayalı olarak İlimizin devletin genel ekonomisi bakımından taşıdığı

önem ve özel konumu üzerinde fazla durmakla, olup geçenleri her yönüyle açıklama zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

KÖKEN DURUMU VE DAĞILIMI

İlimiz yerleşiklerinin büyük çoğunluğunu Türk unsuru oluşturmaktadır. Var olan Türk unsurunun kısımları olan birçok aşiretler yaşamını sürdürmekte olup, bunlardan bir bölümü Selçuklulardan önce, bir bölümü Selçuklular zamanında, bir bölümü de Osmanlı hükümetinin kuruluşundan sonra Türkistan taraflarından gelmişlerdir.

Aşiret kimlikleri henüz bütünüyle silinmemiş olan Türk aşiretleri aşağıdaki gibidir. (ilin şu andaki yönetim sınırlarına göre, doğal sınırlarına göre)

Osmaniye Kazası; Tacirli, Ulaşlı, Kumarlı aşiretleriyle çok az sayıda Rumeli göçmeni,

Dörtyol Kazası; Bozdoğan aşiretinden bir bölüm, bir miktar Rumeli ve Girit göçmeni (Cebel-i Bereket, 1925: s. 9),

Ayas (Yumurtalık) Kazası; Bozdoğan aşiretinden bir bölüm, Rumeli göçmeni,

Ceyhan Kazası; Bozdoğan aşiretinden bir bölüm, Cerid aşireti, önemli olabilecek sayıda Rumeli göçmeni, Kürt ve Çerkez göçmeni,

Bağçe Kazası; Farsak, Dilgili aşireti,

Islahiye Kazası; Ökçe İzzeddin aşiretinden önemlice bir bölüm ile Kürt aşiretlerinden Çelikanlı, Delikanlı, Musikanlı, Şerikanlı, Ekbiyanlı, Bilikanlı, Beveriyanlı, Melikanlı aşiretleri,

Hassa Kazası; Ökçe İzzeddin aşiretinin kalan bölümü, bunlardan başka gezici aşiretlerden Aydınlı aşireti varsa da yazın başka iller mıntıkalarında, kışın ilimiz çevresinde göçebe yaşam sürdürürler.

Yüzyıllardan beri birbirleriyle yakın ilişkiler içinde bulunmalarının etkisiyle adetler, gelenekler ve destanları bakımından tamamen denebilecek ölçüde belirli bir benzerlik kimliği almış olan ilin, doğal sınırları içindeki yerleşik Türk aşiretleri "*Türk*" kapsamındaki kelime ile ifade edilen milli topluluğun genel kimliğini edinmekte ve özel kimlikleri derece derece silinmektedir. Islahiye kazası çevresinde yerleşik Kürt aşiretleri oldukça Türkleşmiş bir halde olup pek (Cebel-i Bereket, 1925: s. 10) uzun sürmeyecek bir zaman içinde ve ufak bir özel çaba ile tamamen Türkleştirilmeleri kesinlikle olanaklı bulunmaktadır. Ceyhan Kazasındaki

Çerkezler kendi özel benliklerini korumakta iseler de çok az sayıda olmaları nedeniyle her hangi bir konuda etkin olabilmeleri kesinlikle olanaksızdır denilebilir, çünkü açıkça görünen bir benlik kazanmış ve milli benliği gittikçe kuvvet kazanmakta bulunmuş olan Türk ezici çoğunluğu arasında kalmış oldukları gibi, milli kimliklerini korumaya hizmet eden ve etkin bulunan saray ve saire gibi dayanacakları kurumlar yıkılıp yok olmuştur. Ceyhan nehri doğal sınırlarıyla ayrılmış olan ilimiz dâhilindeki Türk aşiretleri çok uzun süreli yerleşimler dolayısıyla belirli çevrenin etkisinde kalmış olmaktan her hâl ve hareketlerinde yüzyıllarca birbirleriyle ilişki kurmaktan ortaya çıkan adetler gelenekler ve destanlardaki benzerlik ve ortaklık yüzünden ilimizin doğal şekillenmeleri ve diğer etkenlerine özgü yerel bir kimlik almıştır. O derece ki Ceyhan nehrinin Kozan ve Adana taraflarıyla, ilimiz yerleşikleri arasında dikkatlice bir göz, birçok yaşamsal ve belirgin ayrımlar görmekte gecikmez.

DİNSEL DURUM

İlimiz yerleşiklerinin büyük çoğunluğu Hanefi mezhebindendir (Cebel-i Bereket, 1925: s. 11).

Islahiye kazası dâhilindeki birkaç Türk köyü ile birkaç Kürt köyü alevidir. Hanefi mezhebinden olan büyük çoğunlukta dine karşı pek saf ve kuvvetli bir bağlılık vardır. Bununla birlikte dinin arılık ve duruluğuyla, doğruluğunu bozmuş olan birçok boş inanç ve aşırılıklardan genellikle halk uzak durmuştur. Belki de aşiret yaşamının başıboşluğu dolayısıyla olmalıdır ki dinin halk arasında geçerliliği ve yaygın şekil ve töreni, dinsel esasların sağlamlık ve duruluğundan çok az bozulma yapabilmiştir. Böylelikle din önemli ölçüde doğallığını korumuştur. Bu açıdan halk ne bir takım gereksiz ve sonradan eklenmiş hurafelerin etkisi altında kalarak cahilce sine ve anlamsız bir fanatikliğin kurbanı olmuş, ne de dine karşı senli benli ve kayıtsız bir tutum sergilemiştir.

TARİHİ DURUM

1281 (1865) tarihine kadar yerli ağalar ve derebeyleri tarafından yönetilmek suretiyle kabile ve aşiret yaşamı sürdürmüş olan yerleşik bölge halkı, kendi beylerinden Aziz Bey'in yiğitçe girişimleriyle mücadele alanına atılmış ve Kilikya'nın Cebel-i Bereket mıntıkalarında hüküm sürdüren Ermeni hükümetçikleri ile uzun süre mücadele halinde kalmış, Aziz Bey'in oğlu Davut Bey, Mısır'ın Türkmenler tarafından yönetimi sırasında Mısır (Cebel-i Bereket, 1925: s. 12) Türkmenlerinin yardımını da sağlama başarısını göstererek, Ermeni

hükümetçiklerine son vermiş ve sonuç olarak Türkleri ve Türklüğü bu bölgede hâkim kılmışlardır. Bu hatıraya saygı gösterilerek ve hatırlanmak üzere merkezi Payas olmak üzere Aziz Sancağı kurulmuştur.

Kabile ve aşiret yaşamının özgün bir niteliği demek olan aşiret çekişmeleri ve yönetime karşı güvenlik ve genel kontrolü bozucu eşkıya olayları dolayısıyla Akdeniz'in çok önemli antresi ve ihracat kapısı olan İskenderun ve genel olarak İskenderun körfezinin güvenliğini sağlamak için devletçe görülen gereksinim üzerine meşhur Derviş Paşa'nın emir ve yönetiminde bir askeri kuvvet ile bir ıslah kurulu tarafından gerekli güvenlik önlemleri alınmış ve ıslahat yapılmıştır. Bu bağlamda kabile ve aşiret yaşamına olabildiğince son verilerek Türk aşiretleri dağlardan Çukurova kenarlarına indirilmiş ve yerleştirilmiştir. Islah kurulu üyelerinden tarihçi yazar meşhur Cevdet Paşa tarafından il, her açıdan olağanüstü dikkat çekici ve önemli olan bereket ve kabiliyetinden dolayı "*Cebel-i Bereket*" diye isimlendirilmiş ve sancak merkezi olmak üzere de şu anda bucak merkezi olan "*Yarpuz*" seçilmiştir. 1879 tarihinde merkez liva kabul edilmiş olan Yarpuz'danliva merkezi kaldırılmış, livanın tamamına göre daha merkezi konumda bulunan ve demiryolu güzergâhında olan (Cebel-i Bereket, 1925: s. 13) Osmaniye kazası 1909 tarihinde liva merkezi kabul edilmiştir.

Anadolu yarımadasıyla Arabistan yarımadasının ara kesitinde olması, çok eskiden beri ticari önemleri bilinen ve tanınmış olan "*Payas*" ve "*Ayas*" (Yumurtalık) ve İskenderun gibi doğal deniz çıkıklarına ve limanlarına sahip bulunması açısından bir özellik ve seçkin bir mevki niteliğinde olan Cebel-i Bereket mıntıkası, geçmiş dönemlerde cihangir ve saldırganların sürekli dikkatlerini çekmiş, kuvvet kullanılarak ele geçirilip çiğnendiği ve kimi zamanlarda karargâh ve askeri buluşma yeri olmuş, bu nedenle istilacı cihangirlerin kuvvetlerine bağlı olmak üzere bayındır hale getirildiği ve kimi zamanda ise sürekli yıkımlara uğradığı görülmüştür. Şu anda ilin her tarafı harabelerle doludur.

Yeryüzü engebeleri, doğal engeller, iklim ve öteki doğal etkenler ve çevresel faktörler açısından Cebel-i Bereket'in doğal sınırları içerisinde bulunan ve şu anda Adana iline bağlı Ceyhan kazası, bundan daha önceleri "*Yarsuvat*" bucağı ismiyle şöhret bulmuş iken Kafkas göçmenlerinden bir kısım Çerkez unsurunun bucak içine yerleştirilmesi ve sınırlı sürenin geçmesiyle, sarayla akrabalık bağı kurarak bağlantı sağlayan kimi Çerkez beylerinin uğursuz etkinlikleri, Cebel-i Bereket'in Çukurova'da en zengin, girişken ve faal bir bucağı olan Cerid bucağının Yarsuvat bucağına katılması ve bucağın (Cebel-i Bereket, 1925: s. 14) "*Hamidiye*"

ismiyle isimlendirilmesi sonucunu doğurmuş ve 1894 yılında kaza haline geçen Hamidiye (Ceyhan), yine aynı sözü geçen Çerkez beylerinin etkisiyle Adana'ya katılmıştır.

Devletin doğal idari teşkilatına kadar kişisel etkinliklerini işin içine sokan ve ağırlıklarını koyan Çerkez beyleri ve sonuç olarak saray, Cebel-i Bereket'i aşama aşama olağan dışılığa iterek bakımsız bir duruma gelmesine neden olmuşlardır. Zengin Cerid bucağının katılmasıyla nüfus ve gelir açısından kuvvet kazanan ve genişleyen Ceyhan kazasının Adana'ya bağlanmasıyla doğal durum, önemli sayılabilecek tartışmalı bir hale düşmüş, Cebel-i Bereket'in açılan gediği yetmiyormuş gibi Kozmu ve Simiyonoğlu gibi vurguncu Adana hububat tüccarları, İl Meclis İdaresinde de üye bulunmalarından yararlanarak, Ayas'ın Adana'ya katılması için yıllarca uğraşmışlar, ticari baskılarını idari teşkilata kabul ettirme başarısını göstererek 1917 yılında ilimizin doğal bölümlerinden Ayas'ı da Adana'ya katmışlardır. İlişkiler ve doğal nedenlerle birbirine bağlı bulunan ve ancak bu suretle yapısal bir denge gücüne sahip olan Cebel-i Bereket, işte bu uğursuz etkinliklerin kurbanı olan doğal ormanlardan yoksun kalmakla tabiatıyla şiddetle etkilenmiş, koşulların uygunsuzluğu ve dengesizlik, nicelik ve nitelik olarak etkisini göstermiş, Cebel-i Bereket'in bereketli gelişim ve açılımının körelmesine ve durmasına neden olmuştur.

Keyfi yönetim (Cebel-i Bereket, 1925: s. 15) valilerinden, İl'deki maddi ve manevi etkinliklerinden kolaylıkla ve geniş ölçüde yararlanma yollarının sağlanması, baskı dayanaklarının hazırlığı için "*Hamidiye*" ismiyle de isimlendirilmesine öncülük etmek suretiyle, kendi yaratılışına yakışanı gösteren türedi Çerkez beylerinin izledikleri yolu, başka emeller ve eylemlerle izleyen ve sonuçta alan, Kozmo ve Simiyonoğlu gibi birkaç vurguncu Hristiyan tüccarının Ayas kazasını Adana'ya ilhak ettirmelerindeki amaca gelince:

Bağdat hattının yapımından önce çok önemli antre ve bir deniz çıkışı olan "*Yumurtalık*" limanında yoğunlaştırdıkları ticaret işlemlerini kendi emel ve arzuları çerçevesinde kolaylıkla sürdürülebilmek, kendileriyle ticari ilişkilerde bulunmak çaresizlik ve zorunluluğunda bulunan esnafı ve halkı, kayıtsız ve koşulsuz baskıları altında bulundurmak, vurgunculuktan ve öteki işlemlerden ortaya çıkan şikayetlerine başvurulacak makam sahiplerini uzaklaştırmak, Adana'da kendi sözlerinin geçtiği ve etkili olduğu makamlara başvuru zorunluluğunda bırakarak usandırmak, yıldırmak, kimi zamanda imkansızlığa uğratmak ve bu biçimde vurgunculuk ve zor kullanarak sürdürdükleri ticaretlerini, istekleri çerçevesinde sürdürme başarısını göstermekti. Aslında bir süre için tasarladıkları, büyük ölçüde gerçekleşme yoluna girmiş ise de inkılaplar dolayısıyla gelişme gösterememiştir. Uğursuz ve haince sine amaç ve etkinliklerle doğanın ve doğası gereği olması gereken sınırlar

dışında bulunmak (Cebel-i Bereket, 1925: s. 16) zorunluluğunda kalmış olan Ayas'ın da ilimizden bağının koparılması, ili her yönüyle sarsmış ve elverişsiz koşullara uğratmıştır.

NÜFUS, YÜZÖLÇÜMÜ

İlin bilinen kesin nüfusu (64.000)'dir. İlin doğal sınırları içinde bulunup da arz edilen nedenlerden dolayı ilimizden ayrılmış olan Ceyhan ve Ayas kazalarının nüfusları doğal olarak dâhil değildir. Bilinen kesin nüfus sayısının tahminen dörtte biri oranında kütüğe kayıtlı olmayanların varlığı kuvvetli bir olasılıktır.

Geçmiş dönemlerdeki yönetici ve hükümetlerinin sözleriyle, eylemleri arasında çok önemli farklar görerek, kendi hükümetinin ve sonuç olarak kendi benliğinin birçok menfaatlerini ihmale alışmış olan halk, şuandaki yönetimin doğal eğilimlerine daha fazla uygunluğunu sezmekte, eylem ve söylemde en çok da yapılan şeylerde daima uygunluklar görmekte ve çıkarlarını bu biçimde daha kapsamlı anlamaya olanak bulmakta olduğundan değişik nedenlerin de etkisiyle kütüklere kayıt olmamayı, şimdiye kadar kendileri için bir çıkar biçiminde arzulayan ve hayal etmekte olan halk, düzenli olarak nüfusa kayıt olmakta ve ilin gerçek nüfus sayısı gittikçe artış göstermektedir.

İlin şu anki yönetim sınırlarına göre yüzölçümü (Cebel-i Bereket, 1925: s. 17) (10.000) kilometrekaredir. Doğal sınırlarına göre ki Ceyhan ve Ayas kazalarının Ceyhan nehriyle sınırlandırılan kısımları dahildir- yüzölçümü (….) kilometrekaredir. Verilen bilgiye göre kilometrekaresine (….) nüfus düşmektedir. Nüfus yoğunluğundaki azlık, doğal olarak dikkat çekicidir. Bütün bereketine, coğrafi konum olarak önemine göre nüfus azlığı, il adına kaygı verici bir durumdur. Bu açıdan ilin nüfusa gereksinimi çok açıktır. Kış mevsimini ilimiz sınırları içinde geçiren ve bundan dolayı ilin özelliklerine ve doğal koşullarına alışık ve uygunluk göstermiş olan aşağı yukarı (….) nüfusa varan gezici aşiretlerin il sınırları içinde yerleştirilmeleri, çok yerinde ve olanaklı bir hale gelebilecektir. Gezici aşiretlerin şu anki uğraşları, çeşitli cins ve türde çokça hayvan yetiştirmek olduğuna göre bu uğraş değişikliği külfetine birden bire uğramamaları ve üretim krizinden korunmaları açısından şu anki yeteneklerinden yararlanmak ve aşama aşama eğilim göstererek, zorunluluk duyacakları ziraat için de geniş ve verimi çok yüksek arazi içinde yetiştirilmelerini sağlamak, çift taraflı bir yerleştirme olacağından havası ve kendine özgü diğer doğallıklarıyla şu anda ve gelecekte tamamıyla alışmaları olası bulunan Bağçe kazasının Haruniye bucağı sınırları içinde yerleşik hale getirilmeleri, her açıdan (Cebel-i Bereket, 1925: s. 18) bir gereklilik ve uygunluktur.

Aynı biçimle üretim potansiyeli çok yüksek olan Islahiye ovası ve adı geçen kazanın Keferdiz bucağı da çiftçiliği kuvvetli göçmenler için çok kıymetli yerleşim mıntıkasıdır. İlimizin bilinen ve nüfusa kayıtlı olmayanlarla yaklaşık toplamı olan (80.000) nüfusa, gezici aşiretlerin yerleşik hale getirilmesiyle eklenecek olan (….) nüfusuyla kilometre kare başına düşen nüfus miktarı (….) oluyorsa da eldeki araçlara, yerel gereksinim ve zorunluluklara göre, üretici nüfusun kilometre kare başına (10-25) düşmesi, rahat ve serbest bir geçim için deneyimlerimizle gerekli ve şimdilik yeterli olduğundan daha (40-50) bin nüfus alacak ve kaldıracak bir duruma sahiptir. Dile getirilen noktalar üretim potansiyeli açısındandır. Ovalık bölümlere yerleştirilecek nüfusun uğraşları, ekip dikme olabilecek ise de dağ kısmına yerleştirilecek nüfusun uğraşları zeytincilik, fıstık ve fındıkçılık ve genellikle de meyvecilik ve kerestecilik olacaktır. Dağlarımızda zeytin, fındık, fıstık oldukça çoktur. Bazı eski eser kalıntılarına göre geçmiş devirlerde ormanlarımızda bağcılık, zeytincilik geniş ölçüde yapılmıştır. Cebel-i Bereket'in Çukurova tarafı varyantları, bütünüyle zeytin ağaçlarıyla kaplıdır (Cebel-i Bereket, 1925: s. 19).

EKONOMİK DURUM

İlin Şu Andaki Kaynakları

İlkel bir durumda bulunan ziraat ile portakalcılık, aynı ilkellikte bulunan kerestecilik, odunculuk ve kömürcülüktür. Şu anda ilde bulunan kaynakların bilimsel ve teknik bir biçimde işletilmeleri durumunda, bu nedenle ortaya çıkacak doğal servet çok yüksek derecelere ulaşabilecektir.

Yararlanılan Kaynaklar

Çok çeşitli ve bol madenler, zeytincilik, bahçecilik, portakalcılık ve meyveciliktir. Cebel-i Bereket dağlarının Çukurova'ya bakan ve uzanan varyantlarından, Çukurova'ya doğru akan ve Ceyhan nehrine giren ve her mevsimde akıntısı süren sel suyu niteliği taşıyan ırmakları ve dereleri çok önemli ve çok dikkat çekici inişler yapmakta olduğundan çok yüksek değerde elektrik üretimi sürekli ve kolaylıkla olası bulunmaktadır. Bundan dolayı en verimli yöntem ve biçimde hareket kuvveti üretimi anlamına gelen, bu yüksekten düşen sulardan elektrik üretimi, gelecekte büyük sanayinin kurulabilmesi için en güçlü zamandır. Hele çok değişik özellikteki madenleri kendi bünyesinde saklayan Cebel-i Bereket'in (Cebel-i Bereket, 1925: s. 20)yüksekten düşen sularının sonsuz bereketleriyle madenlerinin işletildiğine tanık olacaktır.

Çukurova kısmı yaz mevsiminde sıcaklık 50-60 dereceye kadar çıkmakta olduğundan halkın hava, su ve öteki doğal güzelliklerinden yararlanmak için koştukları ve sığındıkları en yakın ve en elverişli yayla yerleri, Cebel-i Bereket yaylalarıdır. Bu yaylalar olabildiğince medeni şekillere sokulacak olursa, bütün Çukurova'nın her türlü koşulları kapsayan en uygun ve en elverişli yaylası Cebel-i Bereket olacaktır ve şu anda da olmaktadır. Bu yayla sorunu da ilin gelecekteki en önemli kaynaklarından biridir. Hükümetin Çukurova'daki sağlık mücadelesine gösterdiği ilgi ve özel önemin bir kısmı Cebel-i Bereket'ten fenni bir yaylacılık yaşamı oluşturmasına zaman ayırılıp ilgilenilecek olursa çok olumlu ve pratik bir önlem olur.Daha sınırlı bir zaman içinde sıtma ve verem mücadelesinde verimli sonuçlar alınabilir.

Osmaniye'yi en çok yirmi kilometrelik bir yol ile yayla kesimlerine bağlamak, Çukurova illerinin sağlık durumlarında çok kısa zaman içinde ön görülenin üstünde bir değişim oluşturabileceği gibi ilimizin ormanlardan daha uygun koşullar içinde yararlanmasını sağlamak bakımından da ekonomik olarak oldukça önemli bir değişim ve gelişime yol açacaktır (Cebel-i Bereket, 1925: s. 21).

Doğanın ve öteki ilişki ve etkenlerin Cebel-i Bereket'e bağladığı Ceyhan ve Yumurtalık kazalarının Adana'ya bağlanması, ilimizi sürekli ve ara vermeden zayıf konuma düşürecek ve ekonomik olarak felce uğratmaya devam edecektir. Hemen hemen yarısı orman alanı olan Cebel-i Bereket ili, nüfusu doğal olarak ekim ve dikime elverişli ova kısmında yoğunlaşmıştır. Bütünüyle ovalık kısımda olan iki kazanın ayrılışı, nüfus yoğunluğunun önemli bir bölümünü il nüfusundan ayırmış olduğu gibi, ekime elverişli arazi parçalarının tarımsal verimlilikleri, yerine göre ve uğraş gereği yüksek olan halkın başka bir İl'e bağlanması, il tarımsal gelirleri ve öteki ekonomik hususlarını pek akla aykırı ve oldukça endişe verici koşullara uğratmıştır. Anadolu ve Arabistan yarımadalarının her bakımdan en nazik ve en hassas ara kesitinde bulunan ilimizin, gelişimden yoksun kalmasında, gelişimine engel olacak koşullar altında bırakılmasına idari, ekonomik ve hele siyasi açıdan bir isabet bulunmadığı ve bulunmayacağı açık ve kanıtlayıcı gerçeklerdendir. İlin zengin bir devlete komşu bulunması, bu komşunun savaş yoluyla ve ezici bir şekilde istila edip, deneyerek olanaksızlığını anladığı ilimizi ekonomik istilaya uğratmak ve bu suretle ara bulucu bir zemin (Cebel-i Bereket, 1925: s. 22) hazırlamak emelinde olması gibi önemli ve dikkat çekici noktaların varlığı elbette kabul edilemez değildir. Bundan dolayı ili ekonomik olarak kuvvetli bulundurarak, her hangi bir ekonomik istila için girilemez ve etkin olunamaz bir hale getirmek ve bu halde devam ettirmek, ekonomik olarak yapılması gerekli zorunluluklardandır.

İl içerisinde gelişim fikri ve bunun sonucunda ekonomik gelişim, henüz doğum aşamasında bulunduğu yönüyle geniş yetkilerle donanmış bir mülki yönetim parçası demek olan il teşkilatının, her bakımdan kılavuzluğuna ve korumacılığına bir süre için halkımız muhtaç ve yardım beklemektedir.

Gerek yerel gelişimin ilkel boyutta olması ve gerekse sınır boyu yapısal durum ve ekonomik örgütlerinin siyasal yönetimle ilişkili geniş ölçüde yetkili, kuşatıcı ve etkin görüşlü bir yönetim tarafından işlerin yürütülmesi bilimsel bir zorunluluktur.

Bugünkü günde var olan hükümet teşkilatının gereksinim duyduğu aylık ve yıllık gelirlerini sağlayamamakta olan ilin, şu anki mevcut kaynakları gerçek ve sağlam esaslara bağlanacak olursa, çok kısa zaman içinde yönetim teşkilatına yetecek derecede gelir sağlanabileceği kesindir. Şu anki mevcut kaynaklardan hızla ve pratik bir biçimde çözümü olası bulunan sorunlar aşağıda gösterilmiştir (Cebel-i Bereket, 1925: s. 23):

1- Bugünkü günde şahısların tasarrufunda bulunup, tapuca kayıtlı olmadığından vergiye tabii bulunmayan arazi miktarı, vergiye tabi arazi miktarından her halde birkaç kattır.

2- Kereste, kömür, odun gibi orman ürünleri, o kadar düzensiz bir durumda bulunmaktadır ki ilin yıllık gerçek ihracatıyla, vergisi alınmakta olan miktar arasında hemen hemen on misline yakın fark vardır. Arazi ile orman ürünleri hiçbir yerde ilimiz derecesinde ihmale uğramamıştır. Bu iki sorunun, hızlı ve sağlam bir şekilde çözümü, ilin şu anki gelirleri masrafa karşılık olabilir ve denk bütçenin ortaya konulması mümkün olabilir.

Şu anki gelirlerinin yasal yönünde çözüme kavuşturulmasıyla birlikte ve bilimsel bir biçimde işletilmeleri durumunda ise gelirler masrafları aşar. Dile getirilen iki maddenin gerçek konumlarına oturtulmaları, hem çok kısa zaman içinde mümkündür hem de hükümet öteki yerler gelirleriyle ilimiz masraflarını kapatmak zorunluluk ve kaygısından kurtulmuş olur. Özellikle arazi sorunuyla ciddi bir biçimde uğraşılmasının aşağıda gösterilen nedenler dolayısıyla yararı çok fazla olacaktır.

Aynı arazi hakkında değişik tarihlere ait birçok tapular bulunmaktadır. Bu yüzden birçok kavgalı ve çekişmeli sorunlar (Cebel-i Bereket, 1925: s. 24) ortaya çıkmakta ve zincirleme olarak sürmektedir. Bu ise hükümetle arazinin gerçek sahipleri arasında hukukun yıllarca savsaklanmasına yol açmaktadır. Bu duruma bir son verilerek hızla yok edilmesinin, ekonomik ve ahlaki olarak büyük faydalarının olacağı doğaldır.

Bir takım anlaşılmaz ve genel anlam taşıyan deyimlerle, sanki belirli bir sınır içine alınmış gibi sanılan arazi, tapudaki yüzölçümüyle birkaç misli fark göstermekte ve bu biçimde

diyelim ki beş yüz dönüm arazi kaydı olan bir adam, dört taraf deyimi sınırlamasının kapsamı ve anlaşılmazlığı yardımıyla haksız yere olarak, beş bin dönüm yeri sahiplenmekte ve mevcut arazi miktarının üretici halk arasında mantıklı ve dengeli koşullar içinde dağıtılmasına en büyük engel oluşturmaktadır. Bir takım anlaşılmaz ve genel anlam taşıyan deyimlerle geniş bir biçimde tekelde kalan arazi, hem işletilmekten yoksun kalmakta, hem de arazisi olmayanların veya yetersiz derecede olanların faydalanma ve ziraat çalışmalarına en büyük engel oluşturmaktadır.

Bu yönde bir an önce ıslah-ı zirai ve sonuçta endüstriyel gelişimi hızlandıracağı ve kolaylaştıracağı kuşkusuzdur. Çünkü halkın yerel kesimlere harcanacak faydalanma eğilimi şiddetle harekete geçirilmiş olacağı gibi, gerçek üreticiler hesabına çok yararlı ülke ekonomisi açısından çok önemli etkileri olacağı ve akla uygun koşullar çerçevesinde arazinin halk arasında dağıtımına (Cebel-i Bereket, 1925: s. 25) neden olacağı çok açıktır.

İNCELEME SONUÇLARI

İlimizin diğer kesimleri sınırlarında doğallık-siyasal neden ve zorunluluklar dolayısıyla Suriye sınırı tarafında anormallik vardır- varsa da ilin batı sınırı tamamen anormal ve bundan dolayı da yönetim açısından yetersiz ve bilime aykırıdır.

Yukarıda kanıtlı ve apaçık gerçeklikler ve bilimsel gereklerden de açık olarak anlaşılacağı gibi, ilin batı sınırının Ceyhan nehriyle sınırlandırılması ve Ceyhan ve Ayas kazaları ile bağlanması bilimsel bir gerçektir.

Yumurtalık gibi doğal bir limanın bir parça el üstünde tutulması, Ceyhan nehri doğal sınırlarıyla çerçevelenecek olan ili, birden bire geliştirecektir. Ceyhan nehri ile ayrılan Cebel-i Bereket Çukurova'sının bütün ihracatı, kesin bir biçimde Yumurtalık limanı aracığıyla yapılacak, İskenderun'un şu anda bütünüyle indirilemeyen ticari ve ekonomik önemi susturulacaktır.

Kozan tarafı Çukurova'sının uygun bir ve iki noktasından esas köprülerle, Cebel-i Bereket Çukurova'sına bağlanması durumunda ise, Yumurtalık limanı büsbütün önem kazanacak, ilimiz ekonomik durumunu birden bire geliştirecek; İskenderun limanının önemini (Cebel-i Bereket, 1925: s. 26) kaybetmesini de hızlandırmış olacaktır.

Her sene 20-30 milyon portakal ihracatı yapan Dörtyol kazamızın, portakal ihracatındaki ekonomiye aykırı durumu arasında en önde geleni, uzun karayolları

taşımacılığıdır. Cebel-i Bereket ve Kozan illeri de genel kurulları bakımından aynı biçim ve evrelerde karşı karşıya bulunmaktadırlar. Oysaki en önemli piyasalarla kesin rekabetlere katlanabilecek doğal bir konumda bulunan Çukurova'nın en önemli bölümleri,kara taşımacılığı fiyat ve güçlüğü nedeniyle, her sene gelişiminden ve menfaatlerinden bütünüyle zararlara uğramaktadır. Yumurtalık doğal limanı dolayısıyla-demir yollarının ve Ceyhan nehrinin taşımacılıkta yerine getirecekleri görevler de göz önünde bulundurmak koşuluyla-deniz taşımacılığı için en uygun konumda bulunan Cebel-i Bereket ve kozan Çukurova'ları, çok uzun kara taşımacılığı ile en uygunsuz ekonomik koşulların altında ezilmektedir.

Ceyhan nehri batı tarafı bir veya iki köprü ile doğu tarafına bağlanır ve Yumurtalık doğal limanına şimdilik bir parça emek harcanırsa, adı geçen liman araç ve yolları, hızlı ve olumlu bir gelişimin etken ve kefili olur. Yumurtalık limanı, gerek sınırların durumu ve gerekse önemli piyasa merkezlerine deniz bağlantısı dolayısıyla doğu illeri, ekonomik akışını da büyük bir kesinlikle kendisine çekebilecektir. Hem (Cebel-i Bereket, 1925: s. 27) ilimizin hem de doğu illerinin en önemli ve gerekli koşullara en iyi bir biçimde sahip bir deniz çıkışı olmuş ve olacak bir liman olan Yumurtalığın, İskenderun limanı üzerine yapacağı etki ve basınç, bu şekilde daha çok açıklık kazanmaktadır. Halen mevcut ve müspet, bilimsel, idari, ekonomik gerekleri, gelecekte kesinlikle ve günümüzde henüz keşfedilmemiş bir biçimde mevcut yetenekler ve kaynaklar, şu anki duruma ve geleceğe göre özel konum dolayısıyla arz edilen doğal sınır içerisinde olmak üzere, Cebel-i Bereket'in il halinde bırakılması ve yönetilmesi, Çukurova'nın en bereketli bir köşesinde bolluk içinde ve aydınlık bir Cebel-i Bereket'in hızla doğmasını ve önceden bildirilmiş koşulları kapsadığı takdirde, çok sürmeyecek bir zaman içinde Adana ile her açıdan aynı düzeyde olabilmesini sağlayacaktır.

Şu anda Adana'da kurulmuş ve gittikçe büyüyüp genişleyerek temelleşen, kurulmakta olan ve kurulacak olan fabrikalar ve büyük sanayi kuruluşlarını harekete geçirecek makine gücü üretimine, gerekli katı yakıtları uzak mesafelerden getirtmek zorunluluğunda bulunduğundan, işte bu hareket gücü sonunda Cebel-i Bereket'in sahip olduğu uygun teknik koşullara ve ekonomiye hiçbir vakit sahip olamayacak ve bundan dolayı kuvvetli rekabetler için bu yüzden sürekli zayıflık duyacaktır.

Cebel-i Bereket'in dayandığı geniş ormanlar (Cebel-i Bereket, 1925: s. 28), hele çok bol ve dikkat çekici yüksekten düşen sular, yakacak yönünden Cebel-i Bereket'i sürekli daha uygun ekonomik koşullar içinde bulunduracak ve bundan dolayı büyük sanayi kuruluş ve oluşturulması halinde hiçbir rekabetin sarsamayacağı sağlam bir durumda kalacaktır. Çünkü en ekonomik ve doğal harekete geçirici kuvvetlerin etkeni olan, çok sayıda ve çok önemli su

düşüşlerine sahiptir. Adana belki de ziraat hususunda seçkinliğini olabildiği kadar koruyabilir. Fakat geleceğin en müthiş bir elektrik kuvveti ve bu nedenle hareket gücü deposu olmak yetenek ve kabiliyetinde bulunan Cebel-i Bereket, Çukurova'nın gelecekte en önemli bir elektrik deposu olacaktır.

Şimdiki halde gelirler ve barındırdığı nüfusla, il olabilmek koşullarından yalnız ikisini geçici bir zaman için sahip olamayan ilimizin nüfus sorunu, Andırın ve Kars (Kadirli) kazalarının katılımıyla çözümlenebilir kolay bir biçimdedir. Nüfusu gelişigüzel bir biçimde arttırıp yoğunlaştırmanın ekonomik olarak bir değeri olmadığı ve olmayacağı açıktır. Üretim kaynağı ve sermayesi kuvvetli olan yerlerde, doğal bir surette nüfus yoğunlaşır, üretim kaynaklarına çok kuvvetli bir biçimde sahip bulunan Cebel-i Bereket'e girişimciler ve sermaye kuvvetleri de gelmeye başlamıştır. Henüz (Cebel-i Bereket, 1925: s. 29) gerektiği ölçüde tanınmamış ve tanıtımına yeterince yer verilmemiş Cebel-i Bereket'i tanıtmak konusunda geniş çalışmalara girişilmiş olduğundan, çok yakın bir zamanda girişimcilerin ve sermayenin ve bunların peşinden de nüfus yoğunluğunun artacağı kuşkusuzdur.

Üretim kaynakları, büyük sanayinin önemli bölümlerinde gerekli hammaddeyi bolca kapsayan, hareket kuvveti işlerine, en ekonomik koşullar içinde sahip bir ili, bütün kuvvetlerine ve kaynaklarına rağmen, yalnızca nüfus ve gelirler sorunlarındaki yakın dönemlere ilişkin eksikliklere göre kaldırma, bilimsel gerekler dışında bir karar olacaktır. Gelir sorunu ufak bir ıslahat ve çaba sorunudur. Nüfus sorunu da yukarıda belirtilen biçimlerde çözümlenip sonuçlandırılacak bir sorundur. Her türlü bilimsel incelemelerle daima Cebel-i Bereket olduğu ortaya çıkan ve gerçekliği anlaşılacak olan ilimizin önceki haliyle bırakılmasına karar verilmesinin sağlanması, bilimsel bir kararın çıkmasına neden oluşturacağı yönüyle bu konudaki değerli çalışmalarınıza bütün ilimizce alçak gönüllülükle ve çaresiz kalıp, istemekte olduğumuz yakarışımıza katarak bu bilimsel açıklamamızı düzenleyip sunduk.

Cebel-i Bereket İli
Halk Partisi Merkez Şubesi (Cebel-i Bereket, 1925: s. 30)

.

KAYNAKÇA

Adana İl Yıllığı.(1991), Kemal Matbaası A. Ş., Adana.

Aslan, Y. (2002), "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)", *Türkler-Cumhuriyet*, Ed. Hasan Celal Güzel vd., C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 37-56.

Aybars, E. (1987), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir.

Çanak, E.(2016), "1927 Nüfus Sayımına Göre Cebelibereket Vilayeti'nin Demografik Yapısı, *Akademik Bakış Dergisi*, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Sayı 54, s. 95-107.

Çavmak, Ş. ve Çavmak, D. (2017), "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı*", Sağlık Yönetimi Dergisi*, Dergi Park, C. 1, Sayı 1, s. 48-57.

Dinçer, H. (2017), "TBMM'nin Açılması ve Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşu", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ed. Temuçin F. Ertan, 5. B., Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 103-110.

Doğruöz, T. (2011), "Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: "Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti", *History Studies*, International Journal of History, V. 3/1, s. 276-284.

Dr. Refik Saydam, 1881-1942 Ölümünün 40. Yıl Anısına. (1982), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Gökçe, N. ve Yaprak, M. (2012), "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti Adlı Esere Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Kırklareli'nde Folklorik Tıp", *Lokman Hekim Journal*, C.2, Sayı 1, s. 39-42.

Gümüşçü, O. (1999), "Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: "Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XV, Sayı 45, s. 939-968.

Jaeschke, G. (1970), *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, TTK Yay., Ankara.

Karabulut, U. (2007), "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)", *Çağdaş TürkiyeTarihi Araştırmaları Dergisi/ÇTTAD*, C. VI, Sayı 15, s. 151-160.

Kocatürk, U. (1988), *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Koz, M. S. (1992), "Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası", *IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. I, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Feryal Matbaası, Ankara, s. 37-58.

Mehmet Said. (1922), *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Öğüd Matbaası, Ankara.

Müderrisoğlu, A. (1990),*Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Resmî Gazete. (1933), "Bazı Vilâyetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun", Sayı 2411, 27 Mayıs, s. 2510-2511.

Sayılır, B. (2013), "Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz'in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)", *Akademik Bakış Dergisi*, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat-Kırgızistan, Sayı 38, s. 1-20.

Sıhhıye Mecmuası. (1942), "Fevkalâde Nüshası: Dr. Refik Saydam'ın Aziz Hatırasına", Sıhhat ve İçtimai Vekâleti Yayınları, Ankara.

Şehsuvaroğlu, B. N. ve Erdemir Demirhan, A. ve CantayGüreşsever, G. (1984),*Türk Tıp Tarihi*, Taş Kitapçılık Yay. Ltd. Şti., Bursa.

TBMM Albümü 1920-2010, Ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, 1. Cilt, II. B., TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

TBMM Zabıt Ceridesi(1920), Devre 1, C.1, 02 Mayıs 1336.

Tekin, G. (2011), "Sıhhiye ve Muavenet-İ İçtimaiye Vekâleti'nden Sağlık Bakanlığı'na (1920-2000)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara.

Türkgeldi, A. (1987), *Görüp İşittiklerim*, TTK Yay., Ankara.

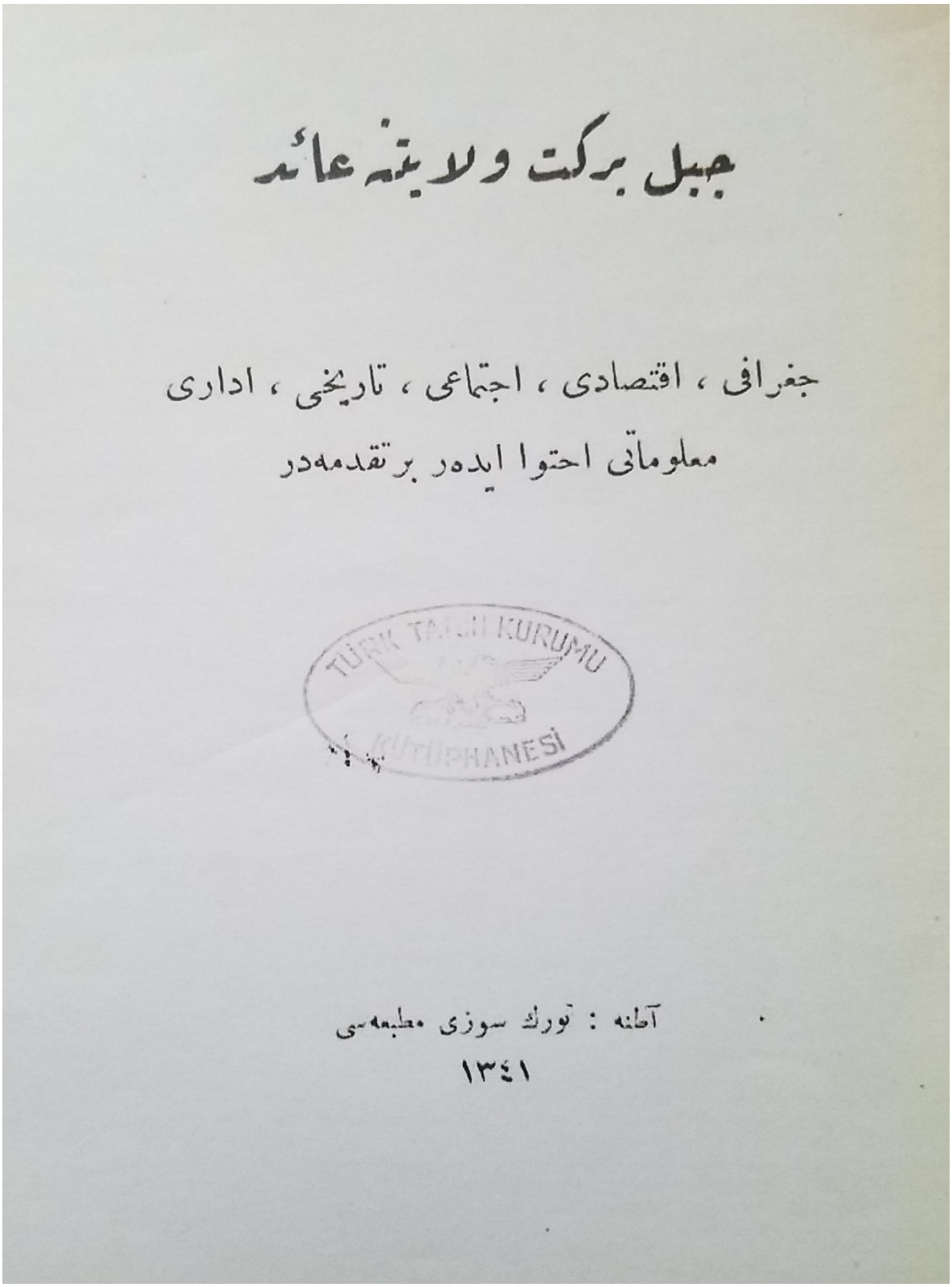
Türkiye'de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Teşkilatı'nın Cumhuriyet Devrindeki İnkişafı.(1937), Ankara.

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti. (1925), Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, s. 1-30.

Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını.(1981), C. 1, Anadolu Yayıncılık A.Ş, İstanbul.

EKLER

Ek-1

جبل برکت ولایتنه عائد

جغرافی ، اقتصادی ، اجتماعی ، تاریخی ، اداری

معلوماتی احتوا ایدن بر تقدمه‌در

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

آطنه : تورك سوزی مطبعه‌سی

۱۳٤۱

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1341/1925, s. 1.

Ek-2

بحريدر ـ ماضيده اولديغی كبی استقباله‌ده ولايتك عوامل انكشافندن باشليجه‌سی اولاجقدر . يمورطه‌لق ايله پياس آره‌سنده و اسكندرون كورفزی داخلنده‌ده تخمیناً (٥٠) كيلو مترو امتدادنجه بر طريق بحری موجود بولنمقده‌در .

صناعی يوللر

دمير يوللر :

ولايتمز داخلنده بغداد خط كبيرينك (١٣٠) كيلومترولق قسميله طوپراق‌قلعه ـ اسكندرون خطنك (٤٠) كيلو مترولق قسمی موجود و ممتددر . هرايكی خط ولايتمزی ، قابل‌زراعت و اورمانلق اولمق اوزره‌ايكی مناسب پارچه‌يه آيرمش بولنمقده‌در. مبدأ حيدر پاشا اولمسنه كوره ، طوپراق‌قلعه ـ اسكندرون خطنك صاغی ، بغداد خطنك صولی ولايتمزك قابل زراعت اراضيسيله محاط و اون ايكی استاسيونله بزه‌نمشدر . طوپراق قلعه ـ اسكندرون خطنك صولی و بغداد خطنك صاغی‌ده پياسدن اكبز استاسيونه‌قدر جبل بركت اورمانلرينی قوشاقلامشدر.

شوسه‌لر :

(١) ـ (٩١) كيلو متروطولنده‌طوپراق قلعه‌ـعثمانيه، حسن بكلی ـ كللر ـ اصلاحيه ـ ميدان اكبز [جنوب حدودی منتهاسی]

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1341/1925, s. 6.

Ek-3

متفرعه‌لرينك محلاً بيلديرلمسى وبو صورتله علمى توثيقاتله وطن پارچه‌لرينك اك موافق تشكيلاته مظهر ايدلملرينه مهما امكن دلالت ايدلمكه چاليشيلمسى وجوبنه بناءً ولايتمزك ، دولتك عمومى اقتصادياتى نقطهٔ نظرندن حائز اولديغى اهميت وخصوصيت موقعيه‌سى اوزرنده فضله‌جه توقفله تفصيل ماوقعه مجبوريت كورولمشدر .

عرقى وضعيت و توزع :

ولايتمز سكانينك اكثريت مطلقه‌سنى تورك عنصرى تشكيل ايتمكده‌در . موجود تورك عنصرينك اجزاسى اولان برچوق عشيرتلر موجود اولوب بونلردن بر قسمى ساچوقيلردن اول ، بر قسمى ساچوقيلر زمانده ، بر قسمى‌ده عثمانلى حكومتنك تشكلندن صوكره تركستان جهتلرندن كلمشلردر .

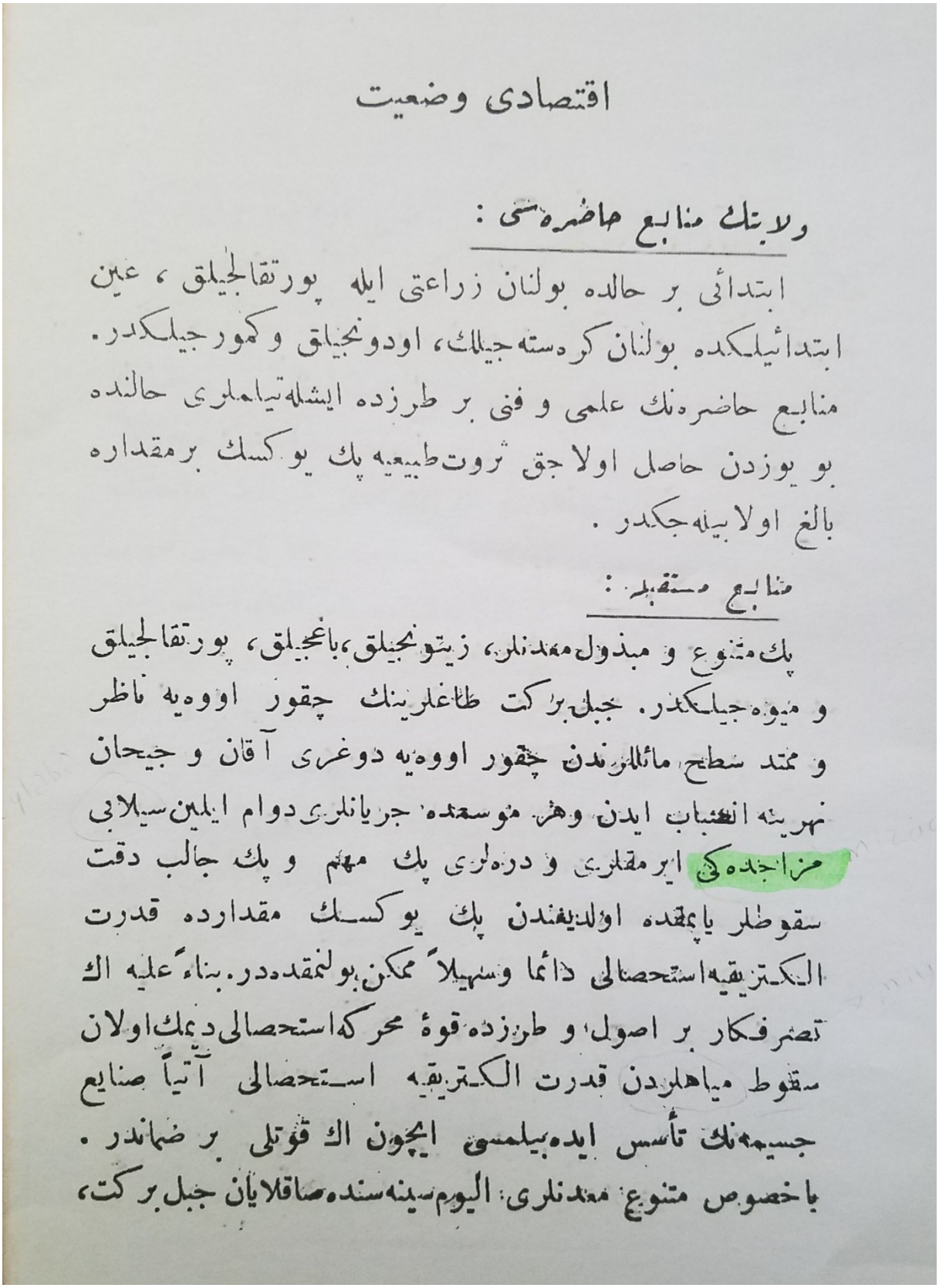
عشيرت هويتلرى الآن تماميله سيلنمه‌مش اولان تورك عشيرتلرى بروجه آتيدر : [ولايتك حدود ادارية حاضره‌سنه دكل ؛ حدود طبيعيه‌سنه نظراً]

عثمانپه قضاسى : تاجرلى ، اولاشلى ، قومارلى عشيرتلريله پك جزئى روم ايلى مهاجرى ؛

درتيول قضاسى : بوزطغان عشيرتندن بر قسم ، برمقدار روم ايلى و كريد مهاجرى ؛

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1341/1925, s. 9.

Ek-4

اقتصادی وضعیت

ولایتك منابع حاضره سی :

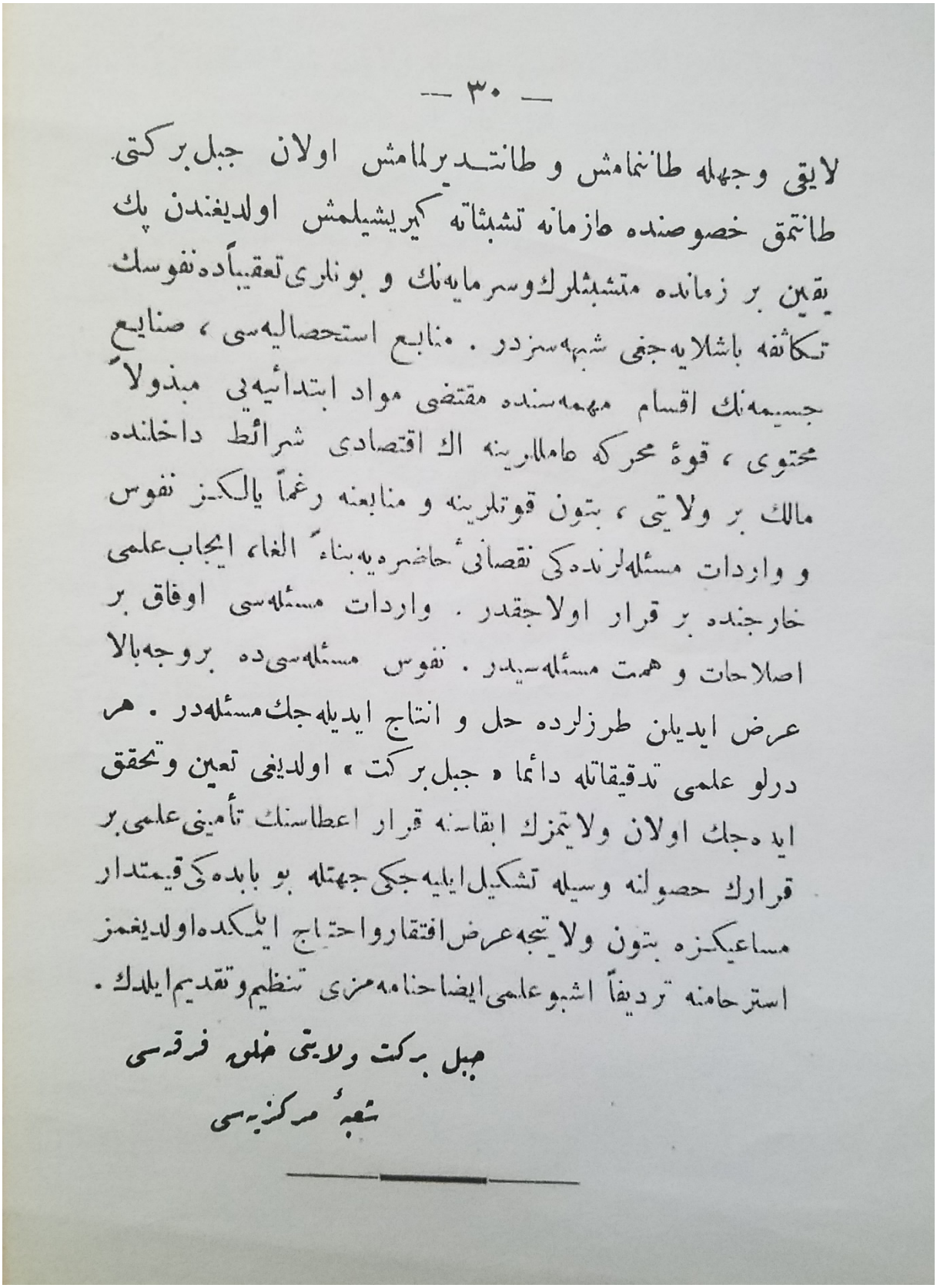
ابتدائی بر حالده بولنان زراعتی ایله پورتقالجیلق ، عین ابتدائیلکده بولنان کرمستهجیلك ، اودونجیلق و کمورجیلکدر. منابع حاضرهنك علمی و فنی بر طرزده ایشلهتیلملری حالنده بو یوزدن حاصل اولاجق ثروت طبیعیه پك یوکسك برمقداره بالغ اولابیلهجکدر .

منابع مستقبله :

پك متنوع و مبذول معدنلر، زیتونجیلق، باغجیلق، پورتقالجیلق و میوهجیلکدر. جبل برکت طاغلرینك چقور اووهیه ناظر و ممتد سطح مائللرندن چقور اووهیه دوغری آقان و جیحان نهرینه انصباب ایدن وهر موسمده جریانلری دوام ایلین سیلابی مزاجده کی ایرمقلری و درهلری پك مهم و پك جالب دقت سقوطلر یاپمقده اولدیغندن پك یوکسك مقداردہ قدرت الکتریقیه استحصالی دائما وسهیلاً ممکن بولنمقدهدر. بناءً علیه اك تصرفکار بر اصول و طرزده قوهٔ محرکه استحصالی دیمك اولان سقوط میاهلردن قدرت الکتریقیه استحصالی آتیاً صنایع جسیمهنك تأسس ایدهبیلمسی ایچون اك قوتلی بر ضماندر . باخصوص متنوع معدنلری الیوم سینهسنده صاقلایان جبل برکت،

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1341/1925, s. 20.

Ek-5

— ٣٠ —

لايق وجهله طانيمامش و طانتديرلمامش اولان جبل بركتى
طانيمق خصوصنده حازمانه تشبثاته كيريشيلمش اولديغندن پك
يقين بر زمانده متشبثلرك وسرمايه‌نك و بونلرى تعقيباًده نفوسك
تكاثفه باشلايه‌جغى شبهه‌سزدر . منابع استحصاليه‌سى ، صنايع
جسيمه‌نك اقسام مهمه‌سنده مقتضى مواد ابتدائيه‌يى مبذولاً
محتوى ، قوهٔ محركه عامللرينه الك اقتصادى شرائط داخلنده
مالك بر ولايتى ، بتون قوتلرينه و منابعنه رغماً يالكز نفوس
و واردات مسئله‌لرنده‌كى نقصانى حاضره‌يه بناءً الغاء ايجاب علمى
خارجنده بر قرار اولاجقدر . واردات مسئله‌سى اوفاق بر
اصلاحات و همت مسئله‌سيدر . نفوس مسئله‌سى‌ده بروجه‌بالا
عرض ايديلن طرزلرده حل و انتاج ايديله‌جك مسئله‌در . هر
درلو علمى تدقيقاتله دائما « جبل بركت » اولديغى تعين وتحقق
ايده‌جك اولان ولايتمزك ابقاسنه قرار اعطاسنك تأمينى علمى بر
قرارك حصولنه وسيله تشكيل ايليه‌جكى جهتله بو بابده‌كى قيمتدار
مساعيكزه بتون ولايتجه عرض افتقار واحتياج ايلمكده‌اولديغمز
استرحامنه ترديفاً اشبو علمى ايضاحنامه‌مزى تنظيم وتقديم ايلدك .

جبل بركت ولايتى صحيه فرقه‌سى
شعبهٔ مركزيه‌سى

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1341/1925, s. 30.